

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Materiały dydaktyczne

Podstawy ekonomii

Semestr I

Wykłady

Przedmiot:		PODSTAWY EKONOMII									
Kierunek: Mechatronika											
Rozkład zajęć w czasie studiów – Studia pierwszego stopnia											
Semestr	Liczba tygodni w semestrze	Liczba godzin w tygodniu				Liczba godzin w semestrze					Punkty kredytowe
		A	Ć	L	S	Σ	A	Ć	L	S	
–	15	2	–	–	–	30	–	–	–	–	–
Razem w czasie studiów						30	–	–	–	–	–

Podstawowe zagadnienia tematyczne:

1. Przedmiot ekonomii – podstawowe pojęcia.
2. Gospodarka i systemy gospodarcze.
3. Rynek – rodzaje. Popyt. Podaż.
4. Przedsiębiorstwo. Pojęcie i rodzaje przedsiębiorstw.
5. Bezrobocie.
6. Niedośkonności rynku. Rola państwa w gospodarce.
7. Polityka fiskalna. Budżet państwa.
8. Pieniądz. Polityka monetarna.
9. Powstanie i funkcje banków.
10. Inflacja.
11. Finanse międzynarodowe.

Ad.1. Przedmiot ekonomii:

- czym zajmuje się ekonomia?

Ekonomia jest nauką o procesach gospodarczych. Stara się wykrywać i opisywać prawidłowości rządzące tymi procesami. Prawidłowości te określane są mianem praw ekonomicznych.

Potrzeby ludzkie. Praca i produkcja, czynniki produkcji.

Potrzeby mają charakter społeczny, zmieniają się wraz z rozwojem społeczeństwa. Podobnie jak potrzeby, środki zaspokojenia ludzkich potrzeb mają różnorodny charakter /materialne i niematerialne/. Wskaźnik zamożności społeczeństw.

Produkcja to działalność ludzka polegająca na wytwarzaniu różnych środków niezbędnych do zaspokojenia ludzkich potrzeb. Otrzymane na skutek tej działalności dobra nazywamy produktami. /Dobra wolne – nie są wynikiem produkcji/.

Produkcja jest możliwa dzięki wykorzystaniu czynników produkcji. **Wyodrębniamy trzy podstawowe czynniki produkcji: praca, ziemia, kapitał.**

Praca to zespół świadomych i celowych czynności człowieka, dzięki którym oddziałuje on na otaczającą przyrodę przekształcając ją. Pracując zmienia on swoje otoczenie oraz siebie /gromadzi doświadczenia, wzbogaca doznania i odczucia/. Produkcja i praca mają charakter społeczny. Ludzie nie pracują w odosobnieniu, ich praca łączy się i zalega.

Ziemia obejmuje szeroko rozumiane zasoby naturalne, czyli ziemię (uprawną, grunty pod zabudowę, tereny rekreacyjne) oraz zawarte w niej bogactwa naturalne, lasy, wody itd.

Kapitał obejmuje potrzebne do prowadzenia działalności gospodarczej budynki, maszyny, urządzenia, środki transportu, narzędzia, surowce i zapasy, (które określamy mianem kapitału fizycznego lub rzeczowego) oraz różnego rodzaju środki finansowe jak środki pieniężne czy papiery wartościowe – akcje, obligacje, (kapitał finansowy).

Proces gospodarczy, podmioty gospodarcze

Procesy gospodarcze to procesy zachodzące w sferze produkcji, podziału, wymiany i konsumpcji dóbr. Istnieją wzajemne powiązania między produkcją a konsumpcją. Produkcja określa konsumpcję – konsumować można tylko to co zostało wytworzone. Z drugiej strony konsumpcja określa produkcję, ponieważ zapotrzebowanie na produkcję określonych dóbr określa co i ile ma być wytworzone.

Wyodrębnia się trzy typy podmiotów gospodarczych, czyli uczestników procesu gospodarowania: **przedsiębiorstwo, gospodarstwo domowe i państwo.**

Przedsiębiorstwo to zespół ludzi (lub pojedynczy ludzie), dysponujący określonymi środkami (takimi jak np. ziemia, lokale biurowe, budynki fabryczne, maszyny, narzędzia, środki transportu, środki pieniężne) niezbędnymi do regularnego prowadzenia działalności gospodarczej w sferze produkcji, obrotu towarowego lub usług. Działalność ta nastawiona jest na uzyskanie dochodów. Przedsiębiorstwem jest jednoosobowy zakład, gospodarstwo rolne, spółka handlowa, fabryka czy bank.

Gospodarstwo domowe to najmniejsza komórka społeczna (najczęściej rodzina), która wspólnie gromadzi dochody i wspólnie je wydaje, aby zaspokoić swoje potrzeby.

Państwo to złożona, zróżnicowana wewnętrznie, wieloszczeblowa struktura administracyjna społeczeństwa zamieszkującego określone terytorium. Państwo dysponuje władzą ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą.

Własność – pojęcie, klasyfikacja własności

Istotną rolę w procesach społeczno – gospodarczych odgrywają stosunki własnościowe czyli stosunki powstające między ludźmi w związku z korzystaniem z dóbr oraz decydowaniem o nich. Własność można zdefiniować jako zbiór efektywnie wykorzystywanych uprawnień (praw własności) jakimi dany podmiot dysponuje w odniesieniu do określonego przedmiotu. Własność jest zjawiskiem stopniowym, posiada też wiele aspektów. Wyróżnia się zwykle dwa zasadnicze rodzaje własności: własność prywatna i własność publiczna.

Ad. 2. Gospodarka i systemy gospodarcze

Gospodarowanie zawsze odbywa się w określonych warunkach materialnych, społecznych, instytucjonalnych, politycznych itp. Gospodarka i system gospodarczy to całość tych warunków, także reguł i mechanizmów gospodarowania. Każdą gospodarkę można traktować jako pewien dający się wyodrębnić system. Współcześnie istotną rolę odgrywa produkcja z mianem towarów a gospodarkę tego typu mianem gospodarki towarowej lub towarowo – pieniężnej (towary kupowane są lub sprzedawane za pieniądze).

Zależnie od mechanizmów regulowania i koordynacji procesów gospodarczych wyróżniamy gospodarkę rynkową lub nakazową.

Gospodarka rynkowa to gospodarka, w której zasadniczym regulatorem jest samoczynnie działający rynek (mechanizm rynkowy).

Gospodarka nakazowa to gospodarka w, której procesy gospodarcze regulowane są za pomocą nakazów, zakazów, dyrektyw wydawanych przez biurokrację państwową. Z uwagi na bardzo dużą rolę planu centralnego oraz centralnego rozdzielnictwa zasobów gospodarczych nazywana jest też mianem gospodarki centralnie planowanej lub systemu nakazowo – rozdzielczego.

Mechanizm regulacji gospodarki w praktyce jest powiązany z własnością czynników produkcji.

Zasadnicze cechy funkcjonowania gospodarki centralnie planowanej:

1. Centralizacja planowania i zarządzania gospodarką.
2. Charakter nakazowo rozdzielczy celów i zadań.
3. Administracyjne ustalanie cen produktów i czynników produkcji.
4. Hierarchiczna podległość kierownictw instytucji i organizacji gospodarczych biurokracji partyjno – państwowej.
5. Centralizacja uprawnień do tworzenia i reorganizacji jednostek gospodarczych.
6. Niemal całkowity brak konkurencji między jednostkami gospodarczymi.
7. Brak działających na zasadach komercyjnych instytucji finansowych.
8. Duży stopień izolacji gospodarki i przedsiębiorstw od procesów dominujących w gospodarce światowej.
9. Finansowanie działalności przez państwo, brak zasady samofinansowania.

Dominującym regulatorem tego typu gospodarki był plan centralny a podmiotem państwo.

Ad. 3. Rynek – rodzaje. Popyt. Podaż.

Rynkiem nazywamy całokształt transakcji kupna i sprzedaży oraz warunków w jakich one przebiegają.

Tak zdefiniowany rynek można klasyfikować według różnych kryteriów podziału:

- według przedmiotu obrotu możemy wyróżnić rynek dóbr i usług konsumpcyjnych oraz rynek czynników produkcji,
- według zasięgu geograficznego możemy wyróżnić rynki lokalne, regionalne, krajowe międzynarodowe, światowy,
- w zależności od sytuacji rynkowej mówimy o rynku sprzedawcy (występuje wówczas przewaga popytu nad podażą) i o rynku kupującego (przewaga podaży nad popytem),
- w zależności od stopnia jednorodności przedmiotu transakcji możemy wyróżnić rynek jednorodny (homogeniczny) i różnorodny (heterogeniczny),
- w zależności od stopnia wyrównywania się cen wyróżniamy rynek doskonały i niedoskonały.

Rynek doskonały występuje gdy są spełnione następujące warunki: występuje rozproszenie po stronie popytu i podaży, brak jest barier wejścia na rynek, rynek jest przejrzysty oraz jednorodny (dotyczy dóbr i usług).

Przeciwieństwem rynku doskonałego jest rynek **monopolistyczny**, który występuje wówczas gdy np. jedno przedsiębiorstwo ma wyłączność na produkcję i zbyt określonego towaru lub (usługi). Kontroluje w pełni sytuację rynkową ustalając rozmiary produkcji i wysokość cen.

W sytuacji gdzie w danej dziedzinie gospodarki dominuje kilka dużych przedsiębiorstw mamy do czynienia z formą zwaną oligopolem. Mimo dużego oddziaływania na rynek nie mogą one samodzielnie określać podaży czy wysokości ceny. Możliwość taka mogłaby wystąpić z chwilą zawarcia przez nie porozumienia (zmowy), co w obecnej gospodarce jest działaniem zabronionym.

Rynek je regulatorem procesów gospodarczych pełniąc szereg szczególnych funkcji. Najważniejsze **funkcje rynku:**

1. Rynek - dokonuje wyceny różnych dóbr.
2. Rynek - jest podstawowym źródłem informacji dla podmiotów gospodarczych.
3. Rynek - jest niezbędnym warunkiem racjonalnego wykorzystania zasobów gospodarczych.
4. Rynek - umożliwia ustalanie się stanów równowagi w gospodarce.
5. Rynek - jest weryfikatorem społecznej przydatności produkcji i zarazem mechanizmem dostosowywania produkcji do potrzeb.

Spełniając powyższe funkcje rynek rozwiązuje trzy **podstawowe problemy** każdej gospodarki tj.: **co, jak i dla kogo produkować.**

Popyt na dane dobro jest to ilość tego dobra, jaką nabywcy są w stanie nabyć po określonej cenie i w określonym czasie.

Ze względu na zachowania nabywców popyt możemy podzielić na funkcjonalny (wynika z cech jakościowych danego dobra) i niefunkcjonalny (wynika z oddziaływania tzw. efektów zewnętrznych na użyteczność, co oznacza, że użyteczność danego dobra może ulec zmianie w zależności od zachowania innych konsumentów).

Wyróżniamy trzy rodzaje zachowań nabywców:

1. Efekt owczego pędu.
2. Efekt snobizmu.
3. Efekt veblenowski.

Zależność między popytem a ceną jest zależnością odwrotną. Wzrost ceny powoduje spadek popytu, natomiast spadek ceny wywołuje wzrost popytu.

W niektórych sytuacjach ta zależność się nie sprawdza. Nazywamy je nietypowymi reakcjami popytu na zmianę ceny. Występują trzy przypadki **nietypowych reakcji popytu:**

1. Popyt nie reaguje na zmiany ceny (dotyczy to dóbr zaspokajających niezbędne potrzeby) jest to popyt sztywny lub nieelastyczny.
2. Popyt reaguje na zmianę ceny krańcowo elastycznie (teoretyczna sytuacja rynku doskonałego) jest to popyt doskonale elastyczny.
3. Zmiany popytu i zmiany ceny mogą być jednokierunkowe tzn. wzrost ceny powoduje wzrost popytu czyli paradoksalnie. Wyróżniamy trzy rodzaje paradoksów: Veblena, Giffena i spekulacyjny.

Popyt zależy nie tylko od ceny. Wyróżniamy następujące **poza cenowe determinanty** popytu: dochody nabywców, ceny dóbr komplementarnych i substytucyjnych, oczekiwane zmiany sytuacji rynkowej, gusty i preferencje nabywców, zmiana liczby i struktury ludności.

Podaż danego dobra jest to ilość tego dobra zaoferowana przez producentów do sprzedaży po danej cenie w określonym czasie.

Podaż i cena zmieniają się w jednakowym kierunku, jest to zależność wprost. Wzrost ceny powoduje wzrost podaży i odwrotnie spadek ceny powoduje zmniejszenie się podaży.

Rozmiary podaży określane są również przez czynniki pozacenowe (pozacenowe determinanty podaży). Wśród nich możemy wymienić: koszty wytwarzania, rentowność produkcji dóbr substytucyjnych, czynniki naturalne oraz czynniki o charakterze obiektywnym.

W przeciwieństwie do popytu, który niemal natychmiast może zareagować na zmianę czynników cenowych lub poza cenowych, reakcja podaży wymaga czasu potrzebnego do procesu dostosowawczego. Możemy wyróżnić sytuacje, które wymagają trzech różnych okresów: ultrakrótkiego, krótkiego i długiego.

Cena równowagi rynkowej wyznaczana przez mechanizm rynkowy, graficznie wyznaczona przez punkt przecięcia się krzywych popytu i podaży.

Elastyczność popytu i podaży. Mierzenie elastyczności popytu i podaży

Elastyczność jest to stosunek względnej zmiany jednej wielkości do względnej zmiany drugiej wielkości. Rodzaje elastyczności popytu: cenową, mieszaną i dochodową (prawa Engla). Cenowa elastyczność podaży.

Ad. 4. Przedsiębiorstwo. Pojęcie i rodzaje przedsiębiorstw.

Przedsiębiorstwo jest podmiotem gospodarczym, który prowadzi działalność produkcyjną, handlową lub usługową w celach zarobkowych i na własny rachunek.

Przedsiębiorstwa są zróżnicowane pod względem rozmiarów i form własności.

Jako miarę wielkości przedsiębiorstwa przyjmuje się najczęściej: liczbę zatrudnionych pracowników, wartość produkcji sprzedanej lub wartość majątku trwałego. Kryteria te mają charakter umowny, w Polsce najczęściej stosowane są kryteria Unii Europejskiej.

Z punktu widzenia form własności możemy wyodrębnić przedsiębiorstwa prywatne oraz publiczne (państwowe i komunalne).

Najprostszą formą jest przedsiębiorstwo jednoosobowego właściciela.

Przedsiębiorstwa łączą się ze sobą z powodów korzyści skali oraz względów finansowych.

Spółka jest umową, na mocy której wspólnicy podejmują wspólną działalność gospodarczą i dążą do osiągnięcia wspólnego celu. W polskim kodeksie spółek handlowych, obowiązującym od 1 stycznia 2001 roku wyodrębniono dwa rodzaje spółek:

1. **Spółki osobowe** wśród których wyróżniamy następujące spółki: jawne, cywilne, komandytowe, ciche, partnerskie.
2. **Spółki kapitałowe** występujące jako: spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i spółki akcyjne.

Te dwa rodzaje spółek rozróżnia szereg cech specyficznych dla spółek osobowych oraz cech spółek kapitałowych.

Dodatkowo w polskiej gospodarce występują **przedsiębiorstwa państwowe**, będące pozostałością poprzedniego systemu oraz **spółdzielnie**.

Cele działalności przedsiębiorstwa.

Podstawowym celem działalności przedsiębiorstwa jest **maksymalizacja zysku**.

Cele pokrewne: zysk całkowity, utarg całkowity, utarg krańcowy

Prowadzenie działalności gospodarczej wiąże się z określonymi kosztami. Wyróżniamy:

1. **Koszty księgowo** – obejmują wszystkie poniesione i udokumentowane wydatki pieniężne związane z prowadzeniem działalności gospodarczej.
2. **Koszty alternatywne** (koszty utraconych możliwości) to równoważnik dochodów, które dany czynnik produkcji mógłby przynieść, gdyby wykorzystano go w innym zastosowaniu.
3. **Koszty ekonomiczne** – obejmują wszystkie koszty związane z wykorzystaniem zasobów tj. rzeczywiście poniesione koszty jak i koszty alternatywne, łącznie z zyskiem normalnym.

Produkcja polega na łączeniu różnych czynników produkcji w celu uzyskania określonej ilości produktów. Przedsiębiorca, którego celem jest maksymalizacja zysku dąży do racjonalnego wykorzystania czynników produkcji.

Zależność między wielkością produkcji a nakładami poniesionymi na jej uzyskanie może być wyrażona w postaci **funkcji produkcji** (przyczyną jest wykorzystanie czynników produkcji skutkiem zaś uzyskanie określonej wielkości produkcji).

Ad. 5. Bezrobocie.

W najczęściej przyjmowanych definicjach **bezrobocie oznacza sytuację, w której część osób w wieku produkcyjnym (w Polsce 18-59 dla kobiet i 18-64 dla mężczyzn), zdolnych i gotowych do pracy w typowych warunkach występujących w gospodarce, pozostaje bez pracy, pomimo podejmowanych poszukiwań pracy.**

Ludność w wieku produkcyjnym możemy podzielić na **aktywnych zawodowo i biernych zawodowo.**

Do aktywnych zawodowo (zasoby siły roboczej) zaliczamy te osoby w wieku produkcyjnym, które są zdolne do pracy i gotowe do jej podjęcia na typowych warunkach (zwłaszcza płacowych) istniejących w gospodarce. Pozostałe osoby w wieku produkcyjnym tworzą grupę biernych zawodowo.

Stosunek aktywnych zawodowo do liczby ludności w wieku produkcyjnym nazywamy **współczynnikiem aktywności zawodowej**. Im wyższy ten współczynnik, tym większa część ludności w wieku produkcyjnym chce pracować zawodowo.

Wysokość współczynnika aktywności zawodowej zależy od wielu czynników, z których najważniejsze to:

1. Poziom i zmiany stawek płac.
2. Preferencje jednostek w zakresie kształcenia.
3. Model rodziny. Liczba dzieci w rodzinie i sposób ich wychowania.
4. Możliwości znalezienia pracy.

W dynamicznej gospodarce rzadko się zdarza by pracowały wszystkie osoby należące do zasobów siły roboczej.

Ci, którzy wykonują prace najemną bądź pracują na własny rachunek tworzą grupę **zatrudnionych**. Natomiast ci, którym nie udało się znaleźć miejsca pracy, stanowią grupę **bezrobotnych**.

Rozmiary bezrobocia zależą od trzech czynników:

- a) współczynnika aktywności zawodowej;

- b) liczby ludności w wieku produkcyjnym;
- c) rozmiarów zatrudnienia.

Bezrobocie możemy wyrazić albo w wielkościach absolutnych, określających liczbę osób bezrobotnych, albo w wielkościach relatywnych (procentowych). Taką miarą jest np. **wskaźnik stopy bezrobocia**, który wyraża stosunek liczby bezrobotnych do zasobów siły roboczej.

Typy bezrobocia.

Występują różne kwalifikacje bezrobocia. Jedną z nich pozwala wyodrębnić **bezrobocie związane z brakiem dopasowania strukturalnego** oraz **bezrobocie związane z nadwyżką całkowitej podaży siły roboczej nad całkowitym popytem na siłę roboczą**.

Bezrobocie związane z brakiem dopasowania strukturalnego może występować zarówno w sytuacji równowagi na rynku pracy, jak i w sytuacji nierównowagi. Ten rodzaj bezrobocia obejmuje bezrobocie frykcyjne i bezrobocie strukturalne.

Bezrobocie frykcyjne jest nieredukowalnym minimum bezrobocia w dynamicznej gospodarce. Powstaje w związku z powolnością przystosowań struktury podaży siły roboczej i struktury popytu na siłę roboczą na niedoskonale funkcjonującym rynku pracy. W dynamicznej gospodarce stale pojawiają się niedopasowania (frykcje) między wolnymi miejscami pracy a wolną siłą roboczą. Ten rodzaj bezrobocia nie jest wielkością stałą. Istotną rolę odgrywają tutaj: rozwój urzędów pracy, wzrost liczby i wyposażenia biur pośrednictwa pracy, które zwiększają intensywność poszukiwań pracy przez bezrobotnych.

Bezrobocie strukturalne powstaje w rezultacie niedopasowania struktury podaży i popytu na siłę roboczą, przede wszystkim w aspektach kwalifikacyjnym, zawodowym i regionalnym. U podstaw tego niedopasowania leżą procesy upadku lub rozwoju pewnych branż i gałęzi związane z tendencjami postępu technicznego i kierunkami międzynarodowego podziału pracy. Może mieć charakter dość trwały, jego likwidacja wymaga długiego okresu związanego z koniecznością zmiany zawodu, kwalifikacji czy zamieszkania.

Bezrobocie związane z nadwyżką całkowitej podaży siły roboczej nad całkowitym popytem na siłę roboczą może wynikać zarówno ze wzrostu podaży siły roboczej, jak i redukcji popytu na siłę roboczą. Mamy wówczas sytuację związaną z osłabieniem ogólnej aktywności gospodarczej tzw. **bezrobociem koniunkturalnym**.

Przyczyny powstawania bezrobocia.

Możemy wyróżnić dwa główne stanowiska: **neoklasyczne i keynesowskie**.

Działania państwa a bezrobocie. Aktywna i pasywna polityka państwa a rynku pracy.

Aktywna polityka państwa na rynku pracy opiera się na wykorzystaniu szeregu instrumentów ekonomicznych. Można tu wyróżnić politykę **makro i mikroekonomiczną**.

Aktywna polityka makroekonomiczna państwa na rynku pracy opiera się na wykorzystaniu szeregu instrumentów fiskalnych (podatków, wydatków budżetowych) i pieniężnych (stopy procentowej, podaży pieniądza).

Aktywna polityka mikroekonomiczna obejmuje zespół instrumentów mających na celu poprawę funkcjonowania rynku pracy oraz redukcję bezrobocia w określonych grupach siły roboczej. Te instrumenty to między innymi:

1. Publiczne programy zatrudnienia.

2. Pożyczki dla przedsiębiorstw w celu tworzenia nowych miejsc pracy oraz pożyczki dla bezrobotnych w celu podjęcia działalności gospodarczej na własny rachunek.
3. Subsydiowanie zatrudnienia, polegające na udzielaniu przez państwo bezzwrotnej pomocy finansowej przedsiębiorstwom, które zrezygnują z redukcji zatrudnienia.
4. Szkolenia zawodowe umożliwiające bezrobotnym zdobywanie i zmianę kwalifikacji.
5. Usługi pośrednictwa pracy świadczone przez biura pracy.

Instrumenty te mają zazwyczaj charakter selektywny tzn. adresowane są do określonych grup siły roboczej.

Pasywna polityka państwa na rynku pracy obejmuje różnorodne formy pomocy finansowej dla bezrobotnych. Wyróżniamy tu: zasiłki dla bezrobotnych, jednorazowe odszkodowania dla osób zwalnianych z pracy oraz dodatki związane z wcześniejszym przechodzeniem na emeryturę.

Ad. 6. Niedoskonałości rynku i rola państwa w gospodarce.

Oprócz niewątpliwych zalet rynek ma też słabości. Wiązą się one przede wszystkim z pewnymi **niedomaganiem i niedoskonałościami rynku**, wykorzystywanymi często w argumentacji na rzecz aktywnej roli państwa w gospodarce. Są to sytuacje, których rynek nie rozwiązuje lub rozwiązuje źle. Chodzi o takie sytuacje jak:

1. **Mechanizm rynkowy działa efektywnie w warunkach konkurencji doskonałej.** Do wyjątków należą rynki, na których wszystkie teoretyczne warunki w rzeczywistości występują. Pełna swoboda wejścia na rynek i wyjścia z niego, gdy zmieniają się warunki gospodarowania jest możliwa tylko przy założeniu, że czynniki produkcji są doskonale podzielone i w pełni mobilne czyli zdolne do natychmiastowego przestawienia się na inną produkcję. Jest przecież oczywiste, że w takich warunkach zmiany popytu nie muszą prowadzić do natychmiastowej zmiany podaży.
2. Również założenie, że **producenci i konsumenci mają doskonałe informacje o rynku**, czyli wiedzą wszystko o warunkach i kosztach produkcji, cenach oferowanych przez różnych producentów, jakości i użyteczności dóbr itp. W rzeczywistości producenci konsumenci żyją w warunkach ciągłych zmian i niepewności i podejmują swoje decyzje, dysponując ograniczonymi informacjami.
3. Mechanizm rynkowy działa efektywnie w warunkach silnej konkurencji między uczestnikami rynku czyli w warunkach konkurencji doskonałej. W praktyce konsumenci często nabywają produkty wytwarzane na rynku niedoskonałym (konkurencji monopolowej, oligopolu czy monopolu). **Im większy jest stopień monopolizacji gospodarki, w tym większym stopniu zachowania przedsiębiorców odbiegają od wymogów efektywności gospodarowania.**
4. Na rynku może być zgłoszony popyt na **dobra uznawane za szkodliwe społecznie (niepożądane)** – narkotyki, papierosy, alkohol, niektóre leki. Państwo może niektóre działania uznać za niezgodne z prawem i zabronić ich produkcji i dystrybucji lub ograniczyć do nich dostęp stosując instrumenty ekonomiczne.
5. W gospodarce występują dobra określane jako **dobra publiczne**, które są powszechnie pożądane jednak nie ma chętnych na ich finansowanie. Zadaniem państwa staje się określenie pożądanej podaży tych dóbr, jak zabezpieczenie warunków i środków niezbędnych do uzyskania tej podaży.
6. Należy uwzględnić występowanie tzw. **negatywnych efektów zewnętrznych**, które pojawiają się wówczas, gdy jedne podmioty przerzucają na inne podmioty lub na całe społeczeństwo część skutków czy kosztów swojej działalności.
7. Mechanizm rynkowy wyzwala silną motywację dla ludzi przedsiębiorczych. Prowadzi to do wzrostu zróżnicowania dochodów i majątku społeczeństwa, które nie musi spotkać się z ak-

ceptacją społeczną. **Duże zróżnicowanie dochodów prowadzi do powiększania się obszarów ubóstwa, powodować frustracje i niezadowolenie społeczne.** Obowiązkiem państwa jest łagodzenie tych zjawisk społecznych.

8. Działania rynkowe mogą doprowadzić do **występowania zjawisk destabilizujących gospodarkę**, takich jak: duże wahania aktywności gospodarczej, bezrobocie, niepełne wykorzystanie mocy wytwórczych, inflacja. Ta niestabilność i trudności z samoistnym osiągnięciem równowagi w gospodarce stanowią argument a rzecz prowadzenia przez państwo aktywnej polityki stabilizacyjnej.

Pojęcie i funkcje państwa.

Pojęcie państwa nie zawsze jest używane w sposób jednoznaczny. (patrz definicja). Państwo pełni różne funkcje ekonomiczne, społeczne i polityczne. Wśród najważniejszych ekonomicznych funkcji państwa wymienić możemy:

1. **tworzenie ładu instytucjonalnego i prawnego**; należy do najważniejszych funkcji współczesnego państwa. Polega na ustalaniu stosunkowo trwałych, stabilnych instytucji i „reguł gry” takich jak normy prawne i ochrona własności prywatnej i prawa społeczeństwa.
2. **funkcję alokacyjną**; polegającą na ingerencji państwa w alokację zasobów w celu uzyskania struktury produkcji i innych wielkości ekonomicznych określonych jako społecznie pożądane.
3. **funkcję stabilizacyjną**; która polega na podejmowaniu przez państwo działań stabilizujących gospodarkę między innymi przez realizację takich celów jak: osiągnięcie i utrzymywanie w dłuższym okresie czasu wysokiego tempa wzrostu gospodarczego, wyeliminowanie lub ograniczenie inflacji i bezrobocia, zmniejszenie amplitudy wahań koniunkturalnych.
4. **funkcję redystrybucyjną**; polegającą przede wszystkim na działaniach zmierzających do niwelowania zbyt dużych nie akceptowanych społecznie różnic dochodowych i majątkowych oraz pomocy ludziom starszym, upośledzonym i starym. Niwelując różnice dochodowe, państwo oddziałuje jednocześnie na strukturę konsumpcji oraz dostęp do preferowanych społecznie produktów i usług w takich dziedzinach życia jak: kultura oświata, szkolnictwo wyższe, mieszkalnictwo czy służba zdrowia.

Wyróżniamy **dwa zasadnicze rodzaje polityki makroekonomicznej państwa: politykę fiskalną** (polegającą głównie na manipulowaniu poziomem podatków płaconych przez społeczeństwo i wydatków państwa) i **politykę monetarną** (polegającą na manipulowaniu przez bank centralny stopą wzrostu podaży pieniądza).

Ad. 7. Polityka fiskalna. Budżet państwa.

Budżet państwa jest to plan finansowy zawierający dochody i wydatki państwa związane z realizacją przyjętej polityki społecznej, gospodarczej i obronnej.

Po zatwierdzeniu staje się aktem prawnym umożliwiającym organom wykonawczym gromadzenie dochodów i dokonywanie wydatków.

Budżet państwa pełni szereg funkcji. Najważniejsze są następujące funkcje:

1. Funkcja fiskalna.
2. Funkcja redystrybucyjna.
3. Funkcja stymulacyjna.
4. Funkcja alokacyjna.

Budżet państwa składa się z dochodów i wydatków centralnych władz państwowych (budżet centralny), władz lokalnych (budżety lokalne) i ubezpieczeń społecznych.

Struktura budżetów lokalnych zależy od ustrojowej organizacji państwa.

Polityka budżetowa opiera się na określonych zasadach umożliwiających władzy wykonawczej prowadzenie polityki finansowej państwa, a władzy ustawodawczej oddziaływanie na jej zakres i formy oraz sprawowanie kontroli nad działalnością rządu.

W teorii finansów publicznych wyodrębnia się wiele zasad polityki budżetowej. Najczęściej omawiane to:

1. Zasada rocznego budżetowania.
2. Zasada zupełności.
3. Zasada jedności.
4. Zasada jawności.
5. Zasada równowagi budżetowej.

Niektóre z nich nie są w pełni respektowane. Dotyczy to głównie zasady równowagi budżetowej. Ze względu na wzrastającą rolę wydatków publicznych częstym zjawiskiem w praktyce gospodarczej wielu krajów jest deficyt budżetowy, tzn. nadwyżka wydatków państwa nad dochodami budżetowymi. Sytuacja odwrotna występuje bardzo rzadko. Rozróżniamy trzy rodzaje deficytów budżetowych; naturalny, strukturalny i cykliczny.

Dochody budżetu państwa. Podatki.

Źródłami dochodów budżetowych państwa są: podatki, cła, dochody ze sprzedaży prywatyzowanych przedsiębiorstw, opłaty skarbowe, sądowe, notarialne i inne.

Podatki są to przymusowe, bezzwrotne i nieodpłatne świadczenia pieniężne pobierane przez państwo na podstawie przepisów prawa w celu uzyskania dochodów na pokrycie wydatków państwowych.

Płatnikami podatków są zarówno osoby fizyczne i osoby prawne. Podatki uzasadnione są koniecznością:

1. Zdobywania pieniędzy na finansowanie wydatków sektora państwowego.
2. Dokonywania redystrybucji dochodów między różne sektory gospodarki i grupy ludności dysponujące różnymi dochodami.
3. Ograniczenia konsumpcji niektórych produktów.
4. Prowadzenia polityki antyinflacyjnej i antycyklicznej.

Podatki mogą być klasyfikowane w różny sposób. Biorąc pod uwagę przedmiot opodatkowania wyodrębniamy trzy rodzaje podatków:

1. Podatki dochodowe.
2. Podatki konsumpcyjne.
3. Podatki majątkowe.

Często stosowany jest podział na:

1. Podatki bezpośrednie.
2. Podatki pośrednie.

Zjawisko przeczualności podatków. Występuje przy podatkach pośrednich. Rozróżniamy dwa rodzaje przeczualności: przeczualność wprzód oraz przeczualność w tył.

Obciążenia podatkowe naliczane są w różnych skalach, które mogą być proporcjonalne, progresywne, regresywne i regresywne.

Z podatków pobieranych w krajach rozwiniętych gospodarczo najważniejszą pozycją stanowią:

1. Podatek od towarów i usług – VAT (Value Added Tax).
2. Podatek od dochodów osobistych ludności – PIT (Personal Income Tax).

Granica opodatkowania. Krzywa Laffera. Nadmierny fiskalizm.

System podatkowy – określenie podmiotów podlegających opodatkowaniu, rodzaju podatków, wysokości stawek opodatkowania, ulg i zwolnień podatkowych.

Dobry system podatkowy powinien opierać się na **następujących zasadach**:

1. Podatki powinny być sprawiedliwe i nie powinny przekraczać możliwości podatnika (uszczerpląc jego majątku).
2. Wysokość podatków powinna być z góry określona.
3. Sposób i warunki płatności powinny być wygodne dla płatnika.
4. Koszty poboru podatku powinny być niskie a podatki nie powinny wpływać hamująco na aktywność i przedsiębiorczość podatników.

Wydatki budżetu państwa.

Wielkość i struktura wydatków publicznych odzwierciedla rolę, zakres i kierunki działalności państwa. Możemy wyodrębnić trzy grupy wydatków publicznych:

1. Wydatki związane z tradycyjnym pełnieniem przez państwo takich funkcji jak: obrona narodowa, administracja i wymiar sprawiedliwości.
2. Wydatki związane z realizacją celów społecznych: oświata, kultura, ochrona zdrowia, świadczenia socjalne. Państwo dobrobytu.
3. Wydatki wynikające z pełnienia funkcji interwencyjnych w gospodarce.

Podatki i wydatki państwa jako instrumenty stabilizacji koniunktury.

Polityka fiskalna państwa. Aktywna i pasywna polityka fiskalna.

Automatyczne stabilizatory koniunktury.

Deficyt budżetowy. Dług publiczny.

Dług publiczny jest finansowym zobowiązaniem państwa z tytułu zaciągniętych pożyczek oraz innych form działalności, w wyniku których państwo płaci odszkodowanie.

Ograniczanie zadłużenia. **Kryteria ekonomiczne z Maastricht.**

Ad. 8. Pieniądz. Polityka monetarna.

Istota i funkcje pieniądza.

Pieniądz jest kategorią związaną z rozwojem wymiany towarowej. Można go zdefiniować jako: powszechnie akceptowany w danym kraju środek płatniczy.

Istota pieniądza przejawia się w jego funkcjach takich jak:

1. Pieniądz jako środek wymiany (cyrkulacji).
2. Pieniądz jako jednostka obrachunkowa (miernik wartości dóbr i usług).
3. Pieniądz jako środek płatniczy (realizacja odroczonej płatności).
4. Pieniądz jako środek przechowywania bogactwa (środek tezauryzacji).

Pieniądz może być wykorzystany jako środek wymiany przy spełnieniu następujących warunków:

1. Musi być powszechnie akceptowany.
2. Musi być łatwo przenośny.
3. Musi być łatwo podzielny na mniejsze jednostki.
4. Musi być trudny do podrobienia.

Ewolucja pieniądza i systemu pieniężnego. Początki historii pieniądza. Kruszcze, złoto. Monety, bimetalezizm, monometalezizm. Pieniądz papierowy. Pieniądz bezgotówkowy.

Zasoby pieniądza. Koszt posiadania pieniądza. Obligacje. Minimalna i realna stopa oprocentowania obligacji.

Popyt na pieniądz i podaż pieniądza. Czynniki determinujące.

Ad. 9. Powstanie i funkcje banków.

Pojawienie się banków i rozwój systemu bankowego.

Rozwój wymiany towarowo – pieniężnej prowadził do powstania banków i innych instytucji finansowych. Najstarszą formą operacji finansowych była lichwa – pożyczanie pieniędzy w zamian za wysokie odsetki. Pierwsze banki pojawiły się we Włoszech w XVI wieku. Banki handlowe.

We współczesnej gospodarce banki odgrywają dużą rolę. Do podstawowych **funkcji banków** należy:

1. Przyjmowanie zwrotnych wkładów pieniężnych (depozytów) w zamian za odsetki.
2. Świadczenie usług finansowych związanych z obiegiem pieniądza jako środka cyrkulacji i środka płatniczego.
3. Udzielanie kredytów dla przedsiębiorstw i osób fizycznych.
4. Kreowanie pieniądza.

Kredyt. Rodzaje.

Kredyt polega na odstąpieniu przez jedną ze stron (wierzyciela) drugiej stronie (dłużnikowi) określonej wartości w pieniądzu lub towarze w zamian za obietnicę zwrotu w ustalonym terminie równowartości łącznie z wynagrodzeniem za jej udzielenie czyli odsetkami.

Kredyt towarowy. Kredyt pieniężny. Kredyt obrotowy. Kredyt inwestycyjny. Kredyt dewizowy.

Działalność kredytowa wiąże się z **ryzykiem**. Bank udzielający kredytu dokonuje oceny **wiarygodności kredytowej** oraz stosuje różnego rodzaju **zabezpieczenia**.

Kreacja pieniądza. Mechanizm kreacji pieniądza. Prosta formuła mnożnika pieniężnego.

Bank centralny.

Bank centralny, zwany jest bankiem emisyjnym lub bankiem banków, ma pozycję nadrzędną w stosunku do pozostałych banków, wpływa na ich działalność oraz jest odpowiedzialny za prowadzenie bieżącej polityki pieniężnej państwa.

Bank centralny pełni zazwyczaj następujące **funkcje**:

1. Posiada monopol na emisję pieniądza gotówkowego.
2. Pełni funkcję banku banków, tzn. zaopatruje banki komercyjne w pieniądź gotówkowy, reguluje rezerwy tych banków i udziela im pożyczek.
3. Pełni funkcje banku państwa, tzn. prowadzi rozliczenia z rządem, obsługuje budżet państwa, pokrywa zobowiązania zagraniczne państwa, utrzymuje rezerwę państwową.
4. Stabilizuje rynki finansowe, tzn. występuje jako „kredytodawca ostatniej instancji” – wspomaga pożyczkami banki i inne instytucje finansowe w sytuacji gdy panika finansowa mogłaby zagrozić stabilności całego systemu finansowego państwa.
5. Współuczestniczy w realizacji polityki pieniężnej państwa, kontroluje podaż pieniądza i kredytu w gospodarce.

Wzajemna zależność banku centralnego od rządu przybiera jedną z dwóch postaci: bank centralny zależny od rządu (rząd określa kierunki polityki banku) oraz postać w której bank centralny jest niezależny od rządu i cele swojej działalności ustala bez jego ingerencji.

Instrumenty oddziaływania banku centralnego.

Bank centralny stara się oddziaływać na podaż pieniądza definiowanego zarówno wąsko – jako gotówka i depozyty w bankach płatnych na żądanie, jak i szeroko – uwzględniającego pieniądź bezgotówkowy i niektóre papiery wartościowe.

Do najważniejszych narzędzi wykorzystywanych przez bank centralny do kontrolowania podaży pieniądza należą:

1. Zmiany stopy rezerw obowiązkowych.
2. Zmiany stopy redyskontowej.
3. Operacje otwartego rynku.

Bank centralny wykorzystuje instrumenty oddziaływania na podaż pieniądza w celu prowadzenia polityki:

1. Ekspansywnej – nastawionej na zwiększenie płynności banków komercyjnych i zwiększenie podaży pieniądza w celu pobudzenia aktywności podmiotów gospodarczych;
2. Restrykcyjnej – która prowadzi do zmniejszenia płynności banków, ograniczenia podaży pieniądza zmniejszenia aktywności podmiotów gospodarczych.

Ad. 10. Inflacja.

Pojęcie, sposoby pomiaru oraz nasilenie inflacji.

Przez inflację będziemy rozumieć proces wzrostu ogólnego poziomu cen.

Z inflacją mamy więc do czynienia gdy rosną ceny różnorodnych dóbr.

Inflacja jest procesem co oznacza, że mamy z nią do czynienia wówczas, gdy wzrost cen w jakimś okresie ma charakter względnie trwały, (przy skokowym wroście, np. podwyżka VAT nie mówimy o inflacji), oraz inflacja oznacza wzrost ogólnego (średniego) poziomu cen. Wynika z tego, że nie każdy wzrost cen jest inflacją.

Obliczaniem zmian ogólnego poziomu cen w praktyce zajmują się specjalne instytucje, (w Polsce GUS). W tym celu konstruuje się wskaźnik cen, będący miarą procentowych zmian wydatków związanych z zakupem pewnego ustalonego zestawu dóbr (tzw. koszyka) w danym okresie.

Przy analizie inflacji z punktu widzenia całej gospodarki do koszyka włącza się wszystkie dobra i usługi wchodzące w skład PKB (tzw. **delator PKB**).

Stopa inflacji – procentowy wzrost ogólnego poziomu cen w ciągu roku.

W praktyce stopę inflacji oblicza się w dwojaki sposób:

1. Porównując ogólny poziom cen w roku X1 z analogicznym poziomem cen roku X0, przy czym bierze się tutaj pod uwagę wskaźniki przeciętne dla 12 miesięcy w roku.
2. Porównując ogólny poziom cen z grudnia roku X1 z ogólnym poziomem cen z grudnia roku X0.

Wskaźniki stopy inflacji obliczone tymi metodami nie są identyczne, co związane jest z niejednakową dynamiką wzrostu cen w poszczególnych miesiącach.

Miary inflacji:

1. Pełzająca – do 5%.
2. Umiarkowana – gdy wskaźnik waha się od 5% - do 10%.
3. Galopująca – od 10% - do 150%.
4. Hiperinflacja powyżej 150%.

Należy pamiętać, że wskaźniki cen nie wychwytyją zmian jakości dóbr czy usług wchodzących w skład badanego koszyka.

Společno – ekonomiczne skutki inflacji

Procesy inflacyjne wywołują szereg negatywnych skutków społeczno – ekonomicznych, przy czym skala negatywnego oddziaływania wzrasta wraz z nasileniem inflacji. Wśród najważniejszych negatywnych skutków inflacji możemy wymienić:

1. Zniekształcenie informacyjnej funkcji cen.
2. Tzw. „ciężką od pieniądza” – polegającą na gwałtownym spadku popytu na pieniądź w ujęciu realnym.
3. Redystrybucję dochodów – ponowny podział dochodów między podmioty gospodarcze.
4. Wzrost niepewności i osłabienie aktywności gospodarczej. Silne procesy inflacyjne osłabiają procesy inwestycyjne i tym samym hamują tempo wzrostu gospodarczego.
5. Niekorzystne zmiany w bilansie płatniczym. Dobra eksportowane stają się droższe natomiast importowane tańsze.
6. Wzrost kosztów obsługi działalności gospodarczej.

Możemy również zauważyć pewne **pozytywne skutki inflacji**, które mają miejsce przy inflacji pełzającej, możemy tu wyróżnić:

1. Powolne procesy inflacyjne wpływają korzystnie na dynamikę wzrostu gospodarczego. Pozwalają bowiem na obniżki stóp procentowych i stawek płac realnych.
2. Powolne procesy inflacyjne ułatwiają pożądane zmiany relacji cenowych w warunkach istnienia sztywności cen do dołu (relatywny spadek cen – przez stabilizację cen odnośnych dóbr przy wzroście cen dóbr pozostałych).

Główne teorie inflacji. Monetarna (neoiłościowa) teoria inflacji. Popytowa teoria inflacji. Kosztowa teoria inflacji.

Inflacja w Polsce w okresie transformacji.

Ad. 11. Finanse międzynarodowe.

Kurs walutowy. Wahania kursu walutowego.

Kurs walutowy jest relacją wymienną danej waluty na inną. (Ceną danej waluty wyrażoną w innej walucie). Zależy od wymiany handlowej i przepływu kapitału między krajami.

Rynek walutowy jest miejscem dokonywania transakcji walutowych.

Rodzaje kursów walutowych:

- a) - kurs sztywny – niezmienny w dłuższym okresie,
- b) - kurs płynny – będący wynikiem gry rynku.

Bilans płatniczy - jest zestawieniem wszystkich transakcji ekonomicznych dokonanych w danym okresie między gospodarką krajową (rządem, przedsiębiorstwami, ludnością) a zagranicą.

Zwykle bilans płatniczy składa się z trzech rachunków:

1. **Rachunku obrotów bieżących.** Obejmuje handel towarami oraz wymianę usług oraz jednostronnych przekazów pieniężnych ludności i władz.
2. **Rachunku obrotów kapitałowych.** Obejmuje przepływ inwestycji bezpośrednich osób i przedsiębiorstw prywatnych, a także długo- i krótkookresowe przepływy pieniężne zarówno prywatne jak i rządowe.
3. **Rachunku zmian rezerw rządowych złota,** obcych środków płatniczych i innych zasobów o charakterze rezerw.

Równowaga bilansu płatniczego. Wyróżniamy dwa rodzaje transakcji:

1. **Transakcje autonomiczne.** Są to transakcje podejmowane z normalnych ekonomicznych (komercyjnych) powodów, bez uwzględnienia ich wpływu na stan bilansu płatniczego.
2. **Transakcje wyrównawcze.** To transakcje podjęte w odpowiedzi na transakcje autonomiczne, ich motywem jest stosowne uzupełnienie (skorygowanie) stanu bilansu płatniczego.

Deficyt bilansu płatniczego - zachodzi wówczas, gdy płatności z tytułu transakcji autonomicznych przewyższają dochody z nich. Ten niedobór musi być wyeliminowany przez nadwyżkę z transakcji wyrównawczych.

Nadwyżka w bilansie płatniczym – jest to sytuacja, kiedy przychody z transakcji autonomicznych przewyższają ich stronę debetową czyli płatności autonomiczne.

Międzynarodowe przepływy kapitału

Znacznie szybciej od handlu towarami rozwijają się przepływy kapitału między krajami. Przybierają one różne formy, które można ująć w dwóch grupach: kapitał długoterminowy i kapitał krótkoterminowy.

Do **kapitału długoterminowego** zaliczamy:

1. **Zagraniczne inwestycje bezpośrednie.** Są to zakupy papierów wartościowych lub innego tytułu form własności za granicą, które prowadzą do przejęcia w całkowitym lub decydującym stopniu kontroli nad firmą zagraniczną. Najbardziej widoczną formą zagranicznych inwestycji bezpośrednich jest założenie przez macierzyste przedsiębiorstwo filii zagranicznej w formie spółki, której cały kapitał pochodzi z firmy macierzystej.
2. **Zagraniczne inwestycje portfelowe.** Są nimi zakupy obcych papierów wartościowych lub tytułów własności w zagranicznych firmach, ale nie prowadzące do uzyskania kontroli nad tymi firmami.
3. **Długoterminowe kredyty bankowe.** Udzielane przez duże banki komercyjne podmiotom zagranicznym (innym bankom lub firmom).
4. **Długoterminowe kredyty eksportowe.** Kredyty zazwyczaj udzielane przez wielkie firmy nabywcom ich produktów za pośrednictwem banków.
5. **Długoterminowe kredyty oficjalne** oraz **pomoc bezzwrotną.** Ich kredytodawcami są rządy państw oraz organizacje międzynarodowe. Kredyty te na ogół są udzielane na bardziej dogodnych warunkach. W znacznie mniejszej skali niż kredyty udzielana jest zagraniczna pomoc bezzwrotna.

Do **kapitału krótkoterminowego** zaliczamy.

1. Krótkoterminowe kredyty bankowe.
2. Krótkoterminowe kredyty eksportowe.
3. Kredyty oficjalne o krótkim horyzoncie czasu.

Międzynarodowe instytucje finansowe.

1. Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW).
2. Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju (Bank Światowy).
3. Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju (EBOiR).
4. Europejski Bank Inwestycyjny (EBI).